

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

236

וארא (תשכ"ד)

עשר המכות

פרק ה'

בנגוד לרוב גליונותינו אין גליון זה מצטמצם בדיון בפסוקים אחדים של הפרשה ואף לא בפרק שלם, אלא משתרע בחלקו הראשון על פני כמעט כל הפרשה כולה, הסורה יתן לתלמידיו שהות לדפדף בפרשה ולמצוא את הפסוקים הנדרשים. בשאלה א3 יתברר לתלמידים שיש מספר פסוקים, (והם אינם מפורזים בלי שיטה על פני עשר המכות אלא נקבע להם מקום אסטרטגי) חסמטאים בצורה פרוגרמטית את תכלית המכות, עמד כבר על חשיבותם של פסוקים אלה האברבנאל בדבריו הבאים (אלא שהכניס לסרובו של פרעה ולמרוי נימוקים אידיאולוגיים שאין נראים לפי פשוטו של מקרא) ואלה דבריו:

אברבנאל (בהסבירו את סדר עשר המכות ואת מבנה פרשתנו): פרעה היה חולק על משה בשלשת שרשים: משה הניח מציאות טבה ראשונה מחויב המציאות מצטמו, ופרעה הכחיש מציאותו באמרו (שמות ד' ב') "לא ידעתי את ה'"; והשרש השני הוא, שמשה הניח שהאלוה מסגיח בכל דרכי בני האדם לתת לאיש כדרכיו, ופרעה כחש זה באמרו (שם, באותו פסוק) "מי ה'?"! והשרש השלישי, שמשה הניח, שהאלוה המסגיח ההוא הוא אלוקי ישראל בעל הכחות והיכולת, יכול לשנות טבעי הדברים ומחודשם בכלל ובפרט כרצונו, ופרעה יכחישו באמרו (שם, ס' ה') "אשר אשמע בקולו", רצונו לומר: "מה יכולת יש בו שאכנע לפניו לשמוע בקולו?"! הנה מפני זה באו המכות מכוונות לאמת שלשת השרשים האלה: לאמת מציאות האל באו שלש מכות הראשונות; לאמת השרש השני, ר"ל שיש שם אלוה מסגיח ומנחיה, באו שלש המכות השניות; - ואמנט השלש מכות האחרונות באו לאמת השרש השלישי, והוא היותו יתברך יכול לשנות הדברים הטבעיים כרצונו...

ורצה הקב"ה לעשות המכות כפי התכליות - (כאשר בארתי למעלה) ובין שלש המכות הראשונות אותות ומופתים לבאר ולהוכיח טעיות האל, ולכן אמר בתחילתו (ח' ז') "למען תדע כי אני ה'",... וכך תמצא בשלש המכות השניות שבאו להוכיח טעיות אלוה מסגיח, ולכן אמר בתחילתו: (ח' י"ח) "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ".... וככה בשלש האחרות שבאו להוכיח יכולתו ית', אמרו: (ס' י"ד) "במבור תדע כי אין כסוגי בכל הארץ".

כדי להבליט עוד יותר שלא היו המכות נקמה אלא אמצעי לטוד והוכחה יעוויין גם בדברי תנחומא ישן וארא כ' י"פ ט' י"ם ועתה שלח העז את מקנך:

אמרו רבותינו: בכל המכות לא אמר פרעה: "ח' הצדיק", אלא בטכת ברד בלבד, למה? אדם שהוא מבקש להלחם עם חברו ולנצח אותו, פתאום הוא בא עליו והורגו ובוטל כל מה שיש לו, אבל הקב"ה אמר לפרעה: "ועתה שלח העז את מקנך..." - באותה שעה אמר פרעה: "ח' הצדיק". ומאחר שלתכלית זו נועדו לא רק עשר המכות, כי אם כל ענש שניתן משמים, ראוי לסדרה לפתח רעיון זה ולהביא את דברי ספורנו ויקרא י"ג ג' ד"ה נבע צרעת הוא החל טון "ובהיות זה המין טון החולי".

לשאלה ב הנוגעת בצד הבלטגי, בהבדל בין שלח (בקל) שלח (בפעל) והשליח (בהפעיל) - וכן ה'סג"ס בנגוד לרש"י אינו מבחין בין שני האחרונים יעוויין גם ברש"י לבר' ח' ה' ד"ה וישלח. וכן עיין ביחוד בגליון חוקת השט"ו בדברי בעל עקדת יצחק ושמסרן רפאל הירש שהובאו שם.

השאלות ברש"י קשות כלן הפעם. לשאלה ג3 נביא בזה את דברי ר' וולף היידנחיים בפרושו "הבנת המקרא" על רש"י, כדי להקל על הלומד:

כ"ו ד"ה ויעתר אל ה': נתאמץ בתפילה וכו': כבר פרש הרב לעיל (פסוק ה') כי כל לשון "עתר" הרבות פלל הוא אלא שהוסיף לבאר ההבדל שבין ל' "עתר" בבנין הקל ובין לשון "העתיר" בבנין הפעיל ודבריו נראים סתומים וחתומים... אכן לעיקר דקדוק ל' עברי כל דברי רש"י מבוארים וברורים גלי שום דופי: וזה שבתחילה ראה לבדור לשון "עתר" לדעת מה הוא, ואמר שגדרו הוא הרבות פלל, והוא באמת גדר טכוון סאד. כי מלת "הרבות" הוא בא בו במקום הסוג, ומלת "פלל" במקום החבדל, דוגמת שנאמר בפסוק "האדם" שהוא "ח' מדבר". וכמו שעצמות הסוג הוא בכל חלקי הסוגדר, ככה עצמות "הרבו" הוא בכל חוקי "העתר", בין בל' קל, בין בל' הפעיל אלא שענין הרבות פלל נוכל להוציא בשתי לשונות, אם בלשון הרבות התפלל או בלשון הרבות תפילת וחנה האומר: "ראובן הרבה להתפלל" דבר נכונה ומשמעו רבוי התאמצות בתפילה. והאומר: "ראובן הרבה תפילה" גם הוא דבר נכונה ומשמעו רבוי דברים בתפילה. ובעבור שבמשמעות לשון "עתר" כלולים שפי הלשונות האלה, לכן בשתמש בו על שניהם, אך בהבדל הבנינים, כי "ועתר" בבנין קל ענינו הרבה להתפלל, היינוא נתאמץ בתפילה, אמנם "ועתיר" בבנין הפעיל ענינו: הרבה דברים בתפילה. "ועתר" - הרבוי שבו מצד אומץ איכות התפילה.